

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

ren en pleit voor de erkenning van de grenzen en beperkingen van de empiristische methode: 'Daar het empirisme reductie impliceert, is een realiteit ten aanzien waarvan gereduceerd wordt voorondersteld' (p. 98). Het is die realiteit, de psychische realiteit, die de focus vormt van de hermeneutiek. Vooral de fenomenologische analyse geeft zicht op de distantie tussen een fenomeen en zijn formalisering en tussen een begrip en zijn operationalisering. Is er dan niets aan te merken op dit boek? Toch weinig: deze derde herziene editie heeft reeds met veel kritieken rekening gehouden en is genuanceerder en actueler dan de eerdere edities. De eruditie van de auteur is indrukwekkend, maar een kniesoor zal altijd wel bronnen vinden die onvermeld bleven of visies die onderbelicht zijn. Mooij neemt stelling in en kiest dan ook de auteurs die daarin passen. Nuance biedt echter voortdurend een tegenwicht tegen een te eenzijdige benadering. Het boek leest vlot, maar de formuleringen en woorden klinken soms — voor Vlaamse oren — wat stroef. Misschien toch één bedenking: hoewel Mooij er voortdurend naar streeft 'des idées claires et distinctes' te hanteren, maakt hij naar mijn gevoel onvoldoende helder onderscheid tussen geneeskunde en medische wetenschap, tussen psychiatrie enerzijds en neurowetenschappen en geesteswetenschappen anderzijds. Dit lijkt me nochtans conceptueel belangrijk, omdat beide volstrekt verschillende doelen nastreven en methoden gebruiken. Die ambiguïteit zit al vervat in de ondertitel van het boek: *Psychiatrie als geesteswetenschap*. Elders maakt hij wel het onderscheid tussen begrijpen en ingrijpen (de psychiatrie als hermeneutische praktijkwetenschap, p. 110-111), maar met een consequenter onderscheid zou zijn betoog nog aan helderheid winnen. Tot slot nog een boodschap voor de lezer die Mooij kent als psychoanalyticus en hoopt iets te leren over zijn visie op de hedendaagse psychoanalyse: met dit boek zal u op uw honger blijven zitten, want dat

is hier niet zijn focus. Het psychoanalytische gedachtegoed kleurt vooral de twee laatste hoofdstukken, maar u zult veel beter aan uw trekken komen in zijn *Psychoanalytisch gedachtegoed — Een modern perspectief* (2002). Maar als ook de grondslagen en hedendaagse plaats van psychoanalyse en psychiatrie u interesseren — en ik kan me niets anders voorstellen — is *De psychische realiteit* een must, tot de voetnoten toe.

Het psychoanalytische korte verhaal

Bespreking van

Stefano Bolognini (2006). *Like wind, like wave — Fables from the land of the repressed*. New York: Other Press.
ISBN 978 1 59051 179 4, 116 pp. \$13,95

MARC HEBBRECHT

Met *Like wind, like wave* heeft de Italiaanse psychoanalyticus Stefano Bolognini de Gradiva Award gewonnen, een bekroning die alleen psychoanalytici met een literaire begaafdheid te beurt valt. Terecht overigens, ik heb het boekje in één ruk uitgelezen. Mijn huisgenoten verwonderden zich erover dat ik nu en dan in lachen uitbarstte; doorgaans zijn psychoanalytische publicaties nogal dor en brengen ze de gemoeiden niet in beweging. Bolognini is er met verfijnde humor wel in geslaagd. Zijn boekje is een potpourri van jeugdherinneringen, mijmeringen en diepe wijsheden, opgesmukt met enkele losse psychoanalytische commentaren. Winnicott heeft met zijn causerieën ook een dergelijke formule uitgetoetst maar hij bereikte echter niet het literaire niveau van Bolognini. In zijn verhalen exploreert Bolognini de zone van magische almacht, de zone waar ook de warme menselijke idealen te vinden zijn die vitaliteit en creativiteit wekken.

Hij schrijft over illusies en desillusies van gewone mensen.

Is het niet interessant dat de auteur juist in een periode van immobiliteit, als gevolg van een lichamelijke ziekte, gefascineerd raakt door de beschrijving van een gigantische schaapherdershond en dagdroomt over een reis naar de Kaukasus om dit exemplaar te ontmoeten? Het plotse besef kwetsbaar te zijn wakkert groothedenfantasieën aan. Na een vroege confrontatie met de harde realiteit lijdt ons grandioze zelf, zoals de Titanic, schipbreuk en zinkt het naar de diepte van ons onbewuste. Het is echter niet dood, wel bevroren of afgesplitst. Bolognini is gefascineerd door honden. Waarom wil iemand per se een zeldzame Picardische scheper als huisdier? Is dit een uitdrukking van een narcistische ambitie de enige van zijn soort willen hebben of van de fantasie een mythisch object te bezitten?

Italië was in de vroege jaren zeventig begeesterd door vechtsporten. Op een leuke manier beschrijft Bolognini hoe de Japanse grootmeester Hiroshi Tada zijn agressie beheerst. De lenige en stille man met zijn nederige bewondering voor zijn leermeesters heeft de essentie van zijn kunst volledig geïntegreerd. Slechts enkelingen zijn tot ware grootheid in staat. Is dit bij analytici ook niet het geval? Wat kenmerkt echte wetenschappers? Hier gaat het niet zozeer om narcistische problematiek maar om passionele liefde... Zoals een jachthond speuren ze gedreven, ook al gaat dit ten koste van de eigen fysiologische behoeften. Typisch is hun focale mentaliteit: alle waarde wordt slechts in één ding geplaatst. Ze zijn temperamentvol, afgunstig op elkaar en volstrekt ongevoelig voor wat buiten hun interesseveld ligt. De gedreven verzamelaar vertoont gelijksoortige karakteristieken. In gewone mensentaal beschrijft Bolognini de oedipale problematiek van een jongeman die in vervoering raakt wanneer hij per toeval een zeldzame jazzplaat van Art Tatum ontdekt en aan zijn collectie kan toevoegen.

In verschillende verhalen voelen we de nostalgie naar een ervaring uit de kindertijd. Bolognini maakt een onderscheid tussen de verblijfplaats en de plaats waar men thuishoort. De moderne mens voelt zich steeds minder thuis waar hij verblijft. Bolognini beveelt microtoerisme aan: ga naar een onbekende plaats zonder toeristische attracties, wandel er rond, neem de tijd, bekijk de mensen, bezoek het enige café en ga naar de bakker. Zo ontdek je de typische atmosfeer maar ook de basale noden van elk mens en diens nauwe verbondenheid met de dieren en de natuur in zijn geheel.

In het verhaal over Bortolotti herbeleefd Bolognini zijn kinderlijke idealisatie van een man die een kat uit een hopeloze positie had gered. Deze kinderherinnering doet hem denken aan de analytische situatie met gedepriveerde patiënten, die ook «krabben en bijten» wanneer de analyticus contact maakt om hen uit hun geïsoleerde positie te bevrijden. Maar de legendarische kinderheld had ook een schaduwzijde, zoals alle helden, ook de helden van de psychoanalyse (Freud, Ferenczi). Naarmate ze minder geïdealiseerd worden, zullen de paranoïde aspecten afnemen. Ik moest denken aan de psychoanalysekritiek (het Zwartboek bijvoorbeeld) als keerzijde van een overgeïdealiseerde psychoanalyse. Bijzonder hilarisch is de beschrijving van de medische student die in zijn witte jas in het ziekenhuis rondwandelt, samen met een ervaren verpleegster op weg naar een patiënt bij wie hij voor het eerst bloed mag afnemen. Elke analyticus met een medische vooropleiding zal zich de gemengde gevoelens van angst en fierheid, verborgen achter schijnzekerheid, met aandoening herinneren.

Bij liefdesverdriet is het alsof de zelfliefde «leegbloedt». Het wekt verwondering dat mensen met een overvloed aan zelfliefde de positieve aandacht van anderen aantrekken terwijl diegenen met narcistische tekorten hunkeren naar een beetje aandacht en die niet krijgen. Hoe benader je iemand met

liefdesverdriet? Ook deze vraag weet Bolognini treffend te beantwoorden: door de ervaring van zich waardeloos en nietig voelen te delen en vooral authentiek menselijk te zijn.

Zijn laatste verhaal doet ons begrijpen waarom we bij voorkeur snelgroeiende bomen in onze tuin planten. Ook dit heeft met narcisme te maken. Het is niet gemakkelijk te verdragen dat bomen meerdere generaties overleven.

Ik hoop dat dit boekje zijn weg naar vele lezers vindt.

Narcissus in Wonderland

Bespreking van

Richard B. Ulman & Harry Paul (2006).
The self psychology of addiction and its treatment — Narcissus in Wonderland.
New York: Routledge.
ISBN 978 1 58391 307 9, 528 pp., €54,40

RONNY VANDERMEEREN

Wanneer men boeken over verslaving doorneemt, wordt meestal vlug duidelijk of de auteurs slechts indirect dan wel vanuit eigen klinische ervaring over dit thema schrijven. Ulman en Paul horen duidelijk bij de tweede categorie, en het feit dat beiden zich bekennen als verslaafden met jarenlange abstinentie en daarbij zonder veel schroom schrijven over eigen tegenoverdrachtsreacties, plaatst hun boek zelfs in de buitencategorie.

Het advies van de auteurs om voorafgaand niet enkel de Narcissusmythe te herlezen maar ook Lewis Carolls *Alice's adventures in Wonderland* en *The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* van Louis Stevenson leek mij voor de hand te liggen. Aronofsky's *Requiem for a dream*, een van hun filmadviezen, had ik gezien maar wat de capriolen van Mickey Mouse in Disney's *The sorcerer's apprentice*

mij konden bijbrengen over de psychodynamiek van verslaafden ontging mij aanvankelijk. Mijn interesse was meteen gewekt en werd niet teleurgesteld.

Ulman en Paul brengen een model van verslaving dat zij situeren op het raakvlak van een winnicottiaanse objectrelatietheorie met een kohutiaanse zelfpsychologie.

Naast de drie reeds door Kohut beschreven zelfobjectbehoeften of narcistische scenario's (spiegelend, idealiserend en alter ego) poneren zij een vierde, megalomaan scenario. Hierin ziet men zichzelf als halfgod die controle heeft over zaken of activiteiten die door hun magische kracht in staat zijn om de wetten van de menselijke natuur te wijzigen. Ulman en Paul plaatsen dit scenario binnen het *narcissistic exchange process*.

In een eerste fase van de narcistische ontwikkeling creëert het kind een fantasiewereld waarin de ouders fungeren als archaïsche maar menselijke zelfobjecten. In een tweede fase vormt het kind niet-menselijke zaken en activiteiten om tot (transitionele) zelfobjecten met een gelijksoortig functioneel vermogen. In een derde fase ten slotte trekt het kind zijn narcistische bezetting van dingen en activiteiten terug en richt deze weer op de ouders, die daarop als rijpere menselijke zelfobjecten worden ervaren. Wanneer zorgdragers empathisch ernstig tekortschieten kan een kind in de tweede fase van dit proces vast komen te zitten zodat het zich te veel richt op dingen of activiteiten en mensen vrijwel uitsluit. Normale dingen en activiteiten ondergaan een mutatie, houden op transitionele zelfobjecten te zijn en gaan op een ongezonde manier functioneren als mechanismen die een verslaving op gang kunnen brengen (*addictive trigger mechanisms* — ATM). Dit zijn psychoactieve stoffen of verslavende activiteiten die geen brug meer vormen met de buitenwereld, geen betekenis hebben van wensvervulling, niet verwijzen naar behoeften of relaties, maar louter in het teken staan van gebruik. Bij gezonde zelfobjecten gaat het steeds om een wie, om mensen. Bij ATM's gaat het om een wat en